

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Loodus- ja reaalainete õpetamine põhikoolis

Kelly Sule
ÕPETAJATE ARUSAAMAD ÕPILASTEPOOLSE KIUSAMISE KOHTA
Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Kristi Kõiv

Tartu 2019

Resümee

Selgitamaks välja õpetajate arusaamu ja kogemusi seoses õpilastepoolse õpetaja kiusamisega, viidi läbi uurimus õpetajate seas, kes olid kogenud õpilastepoolset kiusamist. Bakalaureusetöö eesmärk oli kirjeldada õpetajate kogemusi ja arusaamu seoses õpilastepoolse õpetaja kiusamisega. Eesmärgi saavutamiseks viidi läbi kvalitatiivne uurimus, mille käigus intervjueriti nelja põhikooli õpetajat, kes olid pärit kolmest erinevast maakonnast. Andmete analüüsimiseks kasutati induktiivset kvalitatiivset sisuanalüüsi. Tulemustest selgus, et levinuimad õpilastepoolsed õpetajate kiusamise liigid olid korralduste eiramine ja verbaalne kiusamine, kuid esines ka küberkiusamist, kaudset- ja füüsilist kiusamist. Õpetajaid kiusavad õpilased olid õpetajate arvamuste kohaselt erinevad: heade, keskmiste ja halbade õpitulemustega; nii poisid kui ka tüdrukud. Ka kiusamise põhjused olid erinevad: esines lühiajalisi (paha tuju, igavus, palju liigset energiat) ja pikaajalisi põhjuseid (õpetaja/aine ei meeldi, pikad koolipäevad, karistamatuse tunne). Õpetajate meelest mõistetakse õpilastepoolset õpetaja kiusamist kui probleemi, kuid seda täielikult elimineerida ei saa. Siiski, on võimalik korraldada koolitusi, koolid saavad liituda kiusamisvastaste programmidega ning lapsevanemad saavad oma lastega rohkem tegeleda, et vältida õpilastepoolset õpetaja kiusamist.

Märksõnad: õpilastepoolne õpetajate kiusamine, kiusamise liigid, kiusamise tagajärjed, kiusamise põhjused, kiusajad

Abstract

Teachers' Perceptions About Student-to-Teacher Bullying

In order to find out teachers' comprehension and experience of being bullied by students, a study was carried out among the teachers, who had experienced student-to-teacher bullying. The aim of this bachelor thesis was to describe teachers' experience and perceptions about students-to-teacher bullying. To achieve this aim a qualitative study was carried out. The research included interviews with four primary school teachers from three different counties in Estonia. The data were analyzed with inductive qualitative content analysis. According to the results student-to-teacher bullying was mainly verbal bullying and ignoring a teacher's commands, but there were also cyberbullying, indirect - and physical bullying. The students, who bully their teachers were different: with good, satisfactory and poor marks; boys as well as girls. According to teachers' opinion, the reasons for bullying are also different: short-term (bad mood, boring, too much energy) and long-term (teacher/subject dislikes, long schooldays, feeling of impunity) reasons. In the teachers' opinion other people understand student-to-teacher bullying as a problem but that can not be eliminated for one hundred percent. However, it is possible to have trainings, a school can join anti-bullying programs and parents can deal with their children to avoid student-to-teacher bullying.

Keywords: student-to-teacher bullying, types of bullying, consequence of bullying, reasons for bullying, bullies

Sisukord

Resümee	2
Abstract	3
Sisukord.....	4
Sissejuhatus	5
Teoreetiline taust	6
Kiusamise olemus.....	6
Kiusamise liigid.....	8
Töökiusamine	9
Õpetajad kui õpilastepoolse kiusamise ohvrid	10
Metoodika	12
Valim.....	12
Andmekogumine	12
Andmeanalüüs	14
Tulemused	15
Õpetajate poolt kogetud õpilastepoolse kiusamise liigid	15
Õpilastepoolse õpetaja kiusamise tagajärjed õpetajate jaoks	21
Võimalused õpilastepoolse õpetaja kiusamise ära hoidmiseks ja lõpetamiseks õpetajate arvates ning probleemi mõistmine.....	23
Arutelu.....	25
Tänu sõnad	30
Autorsuse kinnitus.....	30
Kasutatud kirjandus.....	31

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö uurimisprobleemiks ja eesmärgiks oli kirjeldada õpetajate kogemusi ja arusaamu seoses õpilastepoolse õpetaja kiusamisega. Kui rääkida koolikeskkonnas toimuvast kiusamisest, mõeldakse eelkõige õpilastevahelist kiusamist, kuid harvemini teadvustatakse, et ka õpetajad võivad olla endi õpilaste poolt kiusatud. Siiski, järjest enam, kiusavad õpilased ka oma õpetajaid (Kõiv, 2015). Samuti pole siiani töö autori teada Eestis läbi viidud kvalitatiivset uurimust, mis kirjeldaks õpetajate arusaamu ja kogemusi seoses õpilastepoolse kiusamisega.

Õpilastepoolset õpetaja kiusamist on uuritud lühikest aega ning sel teemal on läbi viidud vaid mõned üksikud uuringud (Mitchell, 2016) ning vähesed neist on kvalitatiivsed. Esimesed uuringud viidi läbi alles üheksakümnendate lõpus Ühendkuningriigis (Pervin & Turner, 1998) ja Inglismaal (Terry, 1998). Aastaid hiljem on õpilastepoolset õpetajate kiusamist uuritud ka Iirimaal (James et al., 2008), Soomes (Kauppi & Pörhölä, 2012a, 2012b), Türgis (Özkiliç, 2012), Uus-Meremaal (Byers, 2012), Lõuna-Aafrikas (de Wet, 2012) ning Eestis, kus sellele probleemile pööras esimesena tähelepanu Kõiv 2003. aastal oma uuringuga, mis käsitles õpetajatele suunatud kiusamist ning millele järgnes kordusuuring 2013. aastal (Kõiv, 2015). Veel on õpilastepoolsele õpetaja kiusamisele tähelepanu juhtinud Kõiv 2006. ja Tikk 2017. aastal.

Kiusamine on tahtlik, korduv, teisele inimesele kahju põhjustav ebavõrdsete võimusuhetega agressiivne käitumine (Kauppi & Pörhölä, 2012b; Kõiv, 2006, 2015; Monks & Smith, 2006; Olweus, 1997, 2011, 2013). Kiusamiskäitumist võib jaotada mitmeti. Seda saab jagada füüsiliseks, verbaalseks (Sullivan, Cleary & Sullivan, 2004), sotsiaalseks ja viimasel ajal lisandunud küberkiusamiseks (Kauppi & Pörhölä, 2012a). Teisalt saab kiusamist liigitada otseseks ja kaudseks (Monks & Smith, 2006). Sellest lähtuvalt on töö esimene uurimisküsimus „Milliseid õpilastepoolse kiusamise liike on õpetajad kogenud?”. Kuna Slonje ja Smith (2008) on öelnud, et sotsiaalne kiusamine ja kaudne kiusamine on sarnased mõisted, siis selles töös on mõiste „sotsiaalne kiusamine” asemel kasutatud mõistet „kaudne kiusamine”.

Pideva õpilastepoolse kiusamise tagajärjel võib õpetajal tekkida stress ja ebakindlus tuleviku suhtes, samuti saab kannatada klassi õhkkond (Byers, 2012). De Wet (2010) on kirjutanud, et õpetajad on õpilaste kindluse, turvalisuse ja heaolu allikad, seega nende vastu suunatud kiusamine kahjustab ka õpilast ennast. Kuid sageli põhjustab õpilastepoolne kiusamine lisaks õppetööga seonduvatele probleemidele probleeme ka õpetaja eraelus,

suhetes (de Wet, 2010) ning kahjustab nende moraali (Pervin & Turner, 1998). Töö teiseks uurimisküsimuseks on „Millised on olnud õpilastepoolse kiusamise tagajärjed õpetajate jaoks ning mismoodi on õpilastepoolne kiusamine nende elu(kvaliteeti) muutnud?”.

Õpetajate kiusamine on vähe tähelepanu saanud (Garret, 2014; Mitchell, 2016) ning alahinnatud probleem (Pervin & Turner, 1998), seda eriti Eestis, mil esimene seda kiusamisliiki mainiv uurimus viidi läbi alles 2003. aastal (Kõiv, 2015). Kuna õpetajate kiusamine on probleem, siis tuleb sellega tegeleda ning võimalusel seda ka ennetada. See eeldab aga siiski, et probleemi on ka teadvustatud. Eelnevast lähtuvalt on selle töö kolmas uurimisküsimus „Kas ümberkaudsed inimesed mõistavad õpilastepoolset õpetaja kiusamist kui probleemi?” ning neljas uurimisküsimus „Millised on õpetajate arvates võimalused õpilastepoolse kiusamise ära hoidmiseks ja lõpetamiseks?”

Kiusamine on agressiivne käitumine, mille kirjeldamiseks kasutatakse kolme fraasi – tahtlik, korduv, ebavõrdsed võimusuhted (Kauppi & Pörhölä, 2012b; Kõiv, 2006, 2015; Monks & Smith, 2006). Ainult viimastel aastakümnetel uurijate tähelepanu saanud õpilastepoolse õpetaja kiusamise probleemi on veel vähe uuritud (Mitchell, 2016), seda eriti Eestis. Sellegipoolest võivad antud kiusamisliigil olla tõsised tagajärjed nii õpilaste kui ka õpetajate jaoks.

Teoreetiline taust

Kiusamise olemus

Kiusamine on üks agressiivse käitumise alaliik (Kõiv, 2006). Seda kui agressiivse käitumise vormi iseloomustab varjatus, korduvus ning erinev jõudude vahekord ohvri ja kiusaja vahelistes suhetes (Garrett, 2014; Sullivan et al., 2004). Tänapäeval märgitaksegi enim kiusamiskäitumisest rääkides ära Olweuse (1997) välja toodud kiusamise kolm tunnust: käitumise korduv toimumine pikema perioodi jooksul, tahtlik füüsilise või vaimse kahju tekitamine ja ebavõrdsus võimusuhetes.

Mõnede autorite arvates ei pea kiusamine olema tingimata tahtlik või korduv – kui agressiivse käitumisega põhjustatav kahju on kiusatava jaoks piisavalt suur, siis on tegu kiusamisega (Guerin & Hennessy, 2002, viidatud Monks & Smith, 2006 j). Selle väitega nõustub ka Garrett (2014), kes on kirjutanud, et mitmeid eraldiseisvaid aga tõsist kahju tekitavaid juhtumeid võib pidada kiusamiseks. Olweus (2013) omakorda on märkinud, et korduvuseks võib pidada seda, kui viimase paari kuu jooksul on tahtlikku kahju tekitav käitumine aset leidnud vähemalt kaks korda.

Tihti arvatakse, et kiusamine on kahe inimese (või inimeste grupi) vaheline agressiivne käitumine. Tegelikult ei ole see aga nii. Kiusamisest võtavad osa mitte kaks, vaid kolm inimeste gruppi: ohvrid, kiusajad ja kõrvalseisjad. Sullivan jt (2004) arvavad isegi, et kõrvalseisjad on kiusamiskäitumise seisukohalt tähtsamad kui ohvrid või kiusajad ise. Oma arvamust põhjendavad nad sellega, et kiusamist ei toimuks kui kõrvalseisjad sekkuksid, mitte ei vaataks pealt.

Ohver on isik, kelle vastu on kiusamiskäitumine suunatud. Sageli iseloomustavad teda üksildus, ebapopulaarsus, tõrjutus, murelikkus (ka depressioon) ning madal enesehinnang (Sullivan et al., 2004). Olweus (1997) on maininud veel tundlikkuse, vaikse oleku, ettevaatlikkuse ja kiusamisele nutu või põgenemisega reageerimise. Sullivan jt (2004) on öelnud, et ohvreid võib liigitada kolmeks: passiivseteks – üksikud, seltskonnas madalal positsioonil; väljakutsuvateks – kergesti ärrituvad, teiste jaoks imeliku käitumisega ja kiusajateks/ohvriteks – keegi kiusab neid, kuid mõnes teises keskkonnas ja/või situatsioonis on nemad ise kiusajad.

Kiusajad seevastu on enesekindlad, populaarsed, puuduliku empaatiavõimega, impulsiivsed, neil on rohkem jõudu ning nad on agressiivse käitumisega ja teavad, kuidas oma üleolekut teisi kahjustavalt ära kasutada (Sullivan et al., 2004). Olweus (1997) mainib, et kiusajatel on peamiselt kolm kiusamispõhjust – domineerimisvajadus, negatiivne suhtumine ühiskonda ja nad soovivad saada mõnda neile väärtuslikku asja. Nendeks võivad olla nii sigaretid, raha, alkohol kui ka paremad hinded. Sullivan jt (2004) on öelnud ka, et koolikiusajatel ei lähe koolis hästi ning sageli on nad pärit majanduslikult madalamal tasemel olevatest perekondadest. Veel lisavad nad, et nooremaealistest kiusajatest võivad saada tulevikus täiskasvanud kiusajad ning, et kergem on tegeleda kiusamisprobleemidega koolis, kui hiljem tegeleda vägivallast ja kiusamisest tulenevate probleemidega ühiskonna tasandil. Viimast väidet kinnitab ka Olweuse 2011. aastal läbi viidud uurimus, mille kohaselt koolis teisi kiusanud inimesi on kohtulikult mitu korda rohkem karistatud kui neid, kes ei kiusanud kooliajal teisi. Ka kiusajad võib jagada kolme kategooriasse: targad kiusajad – oskavad oma kiusamiskäitumist varjata, vähemtargad kiusajad – nad on probleemsed õpilased, hulljulged, neil ei edene miski hästi, ning need, kes on ka ise ohvrid (Sullivan et al., 2004).

Kiusamise kolmas osaline on kõrvalseisja. Tema saab endale valida poole või jääda neutraalseks. Kõrvalseisja võib olla pealtvaataja, kaitsja, kiusamiskäitumise õhutaja või liidri järgija ehk nn kaasajooksik (Sullivan et al., 2004). Sageli kõrvalseisja siiski ohvri kaitseks välja ei astu, kartes seeläbi ise uueks ohvriks või kaasohvriks langeda (Sullivan et al., 2004).

Seega, kiusamisel on kolm osapoolt – ohver, kiusaja ning kõrvalseisja. Ohver ja kiusaja on oma käitumiselt ja iseloomult üksteisest üsna erinevad. Pealtvaataja aga võib oma käitumiselt sarnaneda nii kiusaja kui ka ohvriga. Kui kõrvalseisjast ei saa ohvri kaitseks välja astujat, siis ta justkui aktsepteerib kiusamiskäitumist.

Kiusamise liigid

Kiusamiskäitumine on väga mitmetahuline ja lai mõiste ning seda saab liigitada mitmeti. Levinuim liigitus on verbaalne, füüsiline ja sotsiaalne kiusamine (ka küberkiusamine). Lisaks kohtab kirjanduses liigitust „otsene ja kaudne”. Mõnikord tuuakse eraldi välja ka ohvrile kuuluvate asjade kahjustamine.

Verbaalne – kõige tavalisem kiusamisliik, mis hõlmab nii sobimatute sõnade kasutamist, solvavate hüüdnimede andmist kui ka naeruvääristamist. See on õpilaste poolt õpetajate vastu enim kasutatav kiusamisliik (de Wet, 2006; Kauppi & Pörhölä, 2012b; Kõiv, 2015; Özkiliç, 2012).

Füüsiline – seda on kõige kergem ära tunda, kuna sel juhul toimub ohvri vastu füüsiline rünnak, nagu näiteks jala tahapanemine, juustest kiskumine, löömine, hammustamine, aga ka sülitamine (Sullivan et al., 2004). Võrreldes teiste kiusamisliikidega, kasutavad õpilased harva õpetajate vastu füüsilist vägivalda (Kõiv, 2015, 2017; Terry, 1998).

Küberkiusamine (ka elektrooniline kiusamine) – kiusamise vorm, milles rünnak toimub nutiseadmete ja/või arvutite vahendusel (Slonje & Smith., 2008). Küberkiusamine on õpetajate jaoks kasvav probleem (Kauppi & Pörhölä, 2012b). Ka küberkiusamise puhul kehtivad kolm võtmelementi: tahtlikkus, korduvus ja erinev jõudude vahekord (Smith et al., 2008). Smith jt (2008) kirjeldavad, et korduvus väljendub küberkiusamise puhul selles, et internetti üles riputatut saab mitu korda vaadata, erinev jõudude vahekord tuleneb erinevatest tehnoloogiaalastest teadmistest, erinevast suhtlusringkonna suurusest ning tahtlikkus on küberkiusamise puhul iseenesestmõistetav.

Sotsiaalne kiusamine (tuntud ka kui psühholoogiline kiusamine) – siia alla kuulub kõik, mis kahjustab inimese mainet teiste silmis: kuulujuttude levitamine, töö saboteerimine, ignoreerimine, soov inimesega mitte koostööd teha (Kauppi & Pörhölä, 2012). Slonje ja Smith (2008) on tõmmanud võrdusmärgi sotsiaalse ja kaudse kiusamise vahele.

Vara kahjustamine – ohvrile kuuluvate esemete tahtlik ja korduv lõhkumine. Sullivan jt (2004) peavad vara kahjustamiseks näiteks riiete ja raamatute lõhkumist, varastamist ning

muude isiklike asjade hävitamist. Pervini ja Turneri (1998) meelest on üks õpilastepoolse õpetaja kiusamise liik õpetaja materiaalsete väärtuste kahjustamine.

Monks ja Smith (2006) liigitavad kiusamist kaheks: kaudseks ja otseseks. Otsese alla kuuluvad näiteks füüsiline ja verbaalne kiusamine (Monks & Smith, 2006) ja vara kahjustamine. Nende autorite määratluse alusel kuuluvad kaudse kiusamise alla ähvardamine, ebasobivate joonistuste tegemine avalikesse kohtadesse, aga ka küberkiusamine (de Wet, 2012). Ka sotsiaalset kiusamist (ignoreerimine, kuulujuttude levitamine) peetakse pigem kaudseks kui otseseks (de Wet, 2012; Monks & Smith, 2006).

Õpetajate vastu kasutatakse erinevatest allikatest tuleneva info põhjal peamiselt verbaalset kiusamist. Esineb ka teisi kiusamisliike, seetõttu on oluline teada ja märgata erinevaid kiusamisliike, hoolimata nende rohkusest ja erinevatest liigitamise võimalustest (kaudne ja otsene või verbaalne, füüsiline, sotsiaalne ja küberkiusamine ning vara kahjustamine). Ainult sel juhul saavad inimesed kiusamiskäitumist märgata.

Töökiusamine

Meie ühiskonnas on viimasel ajal hakatud rohkem tähelepanu pöörama erinevate elukutsete esindajate vastu suunatud töökiusamisele. Nii on näiteks uuritud politseinike, vangivalvurite ja hoolekandetasutuste töötajate vastu suunatud kiusamist, kuid õpetajate vastu suunatud kiusamist, eriti seda, mis tuleb õpilaste poolt, on vähe uuritud. Nii juhtkonna-, lastevanemate-, kolleegide- kui ka õpilastepoolset õpetaja kiusamist võib käsitleda töökiusamisena.

Töökiusamine on defineeritud kui töötajatele suunatud tahtlik või tahtmatu korduv tegevus, mida ohver ei soovi ning, mis on tema jaoks alandav, solvav ja kahju tekitav (Einarsen, 2000). Ta lisas, et selline käitumine võib kahjustada töökvaliteeti ja tekitada vastikust töö suhtes. Töökohal esinevat kiusamist saab jagada kaheks: töökohaga seotud ja isiklikuks kiusamiseks (Einarsen, Hoel, Zapf & Cooper, 2011). Tööga seotud võivad olla näiteks võimatute tööülesannete ja tähtaegade andmine, mõttetute ülesannete jagamine või korduv töötasu mitteõigeaegne maksmine; isiklikud kiusamisaktid võivad olla soovimatu füüsiline kontakt, ebaviisakate märkuste tegemine, kutsumine soovimatute hüüdnimedega või kuulujuttude levitamine (Einarsen, 2000).

Uuringute kohaselt on õpetajaamet töökiusamise seisukohalt üks enim ohustatud ameteid (de Wet & Jacobs, 2013). Õpetaja vastu suunatud töökiusamisena võib tõlgendada igasugust solvamist (nii füüsilist kui verbaalset), ebasõbralikku tõgamist, pidevat vandesõnade kasutamist, õpetajale kuuluvate asjade lõhkumist või õpetaja ignoreerimist

(Pervin & Turner, 1998). Õpetajate vastu suunatud töökiusamise laia levikut näitab kasvõi de Weti ja Jacobsi poolt 2013. aastal läbi viidud uuring, milles osalenud õpetajatest 90,8% olid kogenud töökiusamist. Ka Pervin ja Turner (1998) jõudsid oma uuringus sarnasele järeldusele – 91% õpetajatest oli kogenud töökiusamist (õpilastepoolset õpetaja kiusamist). Seevastu Ariza-Montesi, Leal-Rodriguezi ja Leal-Millani (2016) uuringust tulenevalt kannatasid töökiusamise all 48,7% õpetajatest. Fahie ja Devine (2014) uuringust tuleneb, et 25% töökohal kiusatud õpetajatest vahetasid töökohta ning üks õpetaja otsustas mõnda teise linna kolida.

Eelnevast lähtuvalt saab öelda, et töökiusamine on igasugune tööd pidevalt häiriv ja teise inimese poolt sihilikult põhjustatud käitumine. See võib olla nii tööülesannetega seotud kui ka isiklik. Erinevates maades on õpetajate vastu suunatud töökiusamine erineval tasemel levinud. Sellest hoolimata on ka töökiusamisel, nagu teistelgi agressiivse käitumise liikidel, omad (tõsised või vähemtõsised) tagajärjed.

Õpetajad kui õpilastepoolse kiusamise ohvrid

Özkiliç, (2012) arvab, et on inimesi, kes ei suuda mõista, et ka õpetajad võiksid olla õpilaste kiusamise ohvrid, kuna nad on täiskasvanud (nende õpilased aga teismeeas) ning neil peaks olema klassis rohkem võimu kui õpilastel. Sageli juhtub aga nii, et hoopis õpilastel on mõjuvõim õpetajate üle, ning see ongi üks põhilistest õpilastepoolse õpetaja kiusamise tunnusjoontest (Garrett, 2014). Olweus (1997) on öelnud, et kuna kiusajad on oma iseloomult agressiivse käitumismustriga, siis on võimalik, et nad kiusavad mitte ainult oma eakaaslast, vaid ka end ümbritsevaid täiskasvanud – vanemaid ja õpetajaid.

Õpilastepoolne õpetaja kiusamine on maailmas ja Eestis üsna laialt levinud probleem, mille kohta on erinevad uurijad viinud läbi uurimusi alates 1998. aastast (Pervin & Turner, 1998; Terry, 1998). Õpilastepoolse õpetaja kiusamise laia levikut näitavad kasvõi Pervini ja Turneri (1998) aastal läbi viidud uurimus, mille kohaselt 91% õpetajatest olid kogenud õpilastepoolset kiusamist. De Weti (2010) uuringu kohaselt on õpilastepoolset õpetaja kiusamist kogenud 76,7%, Tiku (2017) uuringu kohaselt 63,5% ning Terry (1998) uuringu kohaselt 56,5% õpetajatest. Siiski on ka uuringutulemusi, mis nii suurt levikut ei näita. Näiteks olid Özkiliç'i (2012) uurimuses 41%, Kõivu (2017) uurimuses 35,3% ning Kauppi ja Pörhölä (2012b) uurimuses osalenutest 32% kogenud õpilastepoolset õpetaja kiusamist.

Kõige tavalisem õpetajate kiusamise liik on verbaalne kiusamine: norimine, hüüdnimede andmine, kommenteerimine, tunni pidev segamine (James et al., 2008). Lisaks

eelmisele kiusamisliigile kohtab ka teistmoodi kiusamist – ebasobivad liigutused/žestid, õpetajate ahvimine, nende üle naermine, kuulujuttude rääkimine, sage valetamine, aga ka pidev tundidesse hilinemine/neist puudumine (Kauppi & Pörhölä, 2012a). Õpetajad pole kaitstud ka füüsilise agressiooni (James et al., 2008) ega mõned aastad tagasi levima hakanud küberkiusamise eest (Kauppi & Pörhölä, 2012a). Eelnevaga seonduvalt toovad Kauppi ja Pörhölä (2012a) välja veel ühe kiusamisliigi – emailide ja SMS-ide saatmise.

Õpetajad tavaliselt ei räägi kellelegi, et neid koolis kiusatakse, vaid püüavad probleemi ise lahendada (Mitchell, 2016). Ometi aitab just kiusamisprobleemist rääkimine hoiduda suuremast stressist (Byers, 2012). Seda enam, et õpetajatel pole õigust tunnist lahkuda, see tähendab nad peavad vähemalt tunni lõpuni endi kiusamist taluma (Terry, 1998) ning ka see võib omakorda stressitaset tõsta. Siiski, mõned õpetajad räägivad oma probleemist end ümbritsevatele inimestele, lootes saada neilt emotsionaalset tuge või nõuannet, mis kiusamisprobleemi lahendaks (Kauppi & Pörhölä, 2012b), kuid rääkimisel on oht, et keegi ei usu nende juttu või seda peetakse vaid liialdamiseks (de Wet, 2012). Aga kui õpetaja ei räägi ise, siis on väike tõenäosus, et keegi üldse probleemi märkab ja abi pakub, sest õpetajate kiusamine õpilaste poolt on ühiskonnas vähe tähelepanu saanud probleem, mida ei osata seetõttu ka märgata (Garrett, 2014).

Kõige rohkem kiusavad õpilased õpetajaid verbaalselt, siiski esineb ka teisi kiusamisliike. Kuna õpetajate kiusamine on vähe ühiskonna tähelepanu saanud probleem, siis, kui õpetaja oma murest ei räägi, võibki probleem märkamata ning õpetaja abita jääda. Seetõttu ongi oluline, et õpetaja räägiks oma probleemist õpilastepoolse kiusamisega kas sõpradele, kolleegidele, juhtkonnale või kellelgi teisele, keda ta usaldab.

Käesoleva uurimistöö eesmärk on kirjeldada õpetajate kogemusi ja arusaamu seoses õpilastepoolse kiusamisega. Sellest lähtuvalt on püstitatud neli uurimusküsimust:

1. Milliseid õpilastepoolse kiusamise liike on kogenud õpetajad?
2. Millised on olnud õpilastepoolse kiusamise tagajärjed õpetajate jaoks ning mismoodi on õpilastepoolne kiusamine nende elu(kvaliteeti) muutnud?
3. Kas ümberkaudsed inimesed mõistavad õpilastepoolset õpetaja kiusamist kui probleemi?
4. Millised on võimalused õpilastepoolse kiusamise ära hoidmiseks ja lõpetamiseks õpetajate arvates?

Metoodika

Käesolev töö on kirjeldav kvalitatiivne uurimus. Kvalitatiivse uurimisviisi valikut põhjendab see, et kvalitatiivse uurimuse eesmärk on selgitada, tõlgendada, kirjeldada tegelikku olukorda ning avalikustada fakte (Õunapuu, 2014). Õunapuu (2014) sõnul keskendutakse kvalitatiivses uurimuses pigem sotsiaalsetele protsessidele ning nende mõistmisele kui statistikale.

Valim

Uurimistöös kasutati eesmärgipärast mugavusvalimit. Õunapuu (2014) on öelnud, et mugavusvalimi puhul kaasatakse uuritavaid uuringusse tutvuse, kättesaadavuse ja koostöövalmiduse alusel. Lisaks pidid küsitletavad vastama ühele kriteeriumile: olema kogenud õpilastepoolset kiusamist. Selle tarbeks küsiti juba enne intervjuu kokku leppimist õpetajatelt, kas neil on isiklikke kogemusi seoses õpilastepoolse kiusamisega.

Intervjuude kokku leppimiseks kasutati sotsiaalmeediat ja meili. Uuringus nõustus osalema 4 õpetajat – üks mees ja kolm naist – kolmest erinevast maakonnast. Lisaks õpilastepoolset õpetajate kiusamist puudutavatele küsimustele küsiti uuritavate käest ka taustaandmeid: vanust, töötatud aastate arvu ja antavat õppeainet. Tabel 1 näitab uuritavate taustaandmeid. Antud töös pole ühegi uuritava õiget nime kasutatud, kõikide intervjuueeritavate nimed on asendatud pseudonüümidega, et uuringuga mitteseotud inimestel poleks võimalik kedagi tuvastada.

Tabel 1 Intervjuueeritavate taustaandmed

Pseudonüüm	Tööstaaž	Vanus	Õppeaine
Maarika	5	32	Klassiõpetaja, kunst, eesti keel ja kirjandus
Veronika	6	34	Vene keel
Kalle	5	36	Keemia, füüsika
Kristel	0	42	Bioloogia

Andmekogumine

Antud uurimuse tarbeks viidi läbi 2019. aasta jaanuaris-veebruaris kokku 4 poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu valiti, sest sooviti saada lugusid erinevate õpilastepoolse õpetaja kiusamise juhtumite kohta, kaldumata seejuures teemast kõrvale. Intervjuuküsimused koostas antud töö juhendaja, toetudes Pervin ja Turner (1998) metoodikale, mis vaatlleb õpetajaid õpilastepoolse kiusamise ohvritena, ning antud töö intervjuude tarbeks kohandas uurija seda koostöös oma juhendajaga. Lisaks loeti ette ja

näidati igale intervjuueeritavale enne intervjuu algust ka kiusamise definitsiooni, mille koostas Kõiv 2017. aastal. Intervjuude usaldusväärsuse tagamiseks viidi läbi prooviintervjuu, salvestati kõik vestlused ning peeti uurijapäevikut. Intervjuusid viidi läbi vastavalt küsitletavate soovile kohvikus, raamatukogus ja koolimajas. Intervjuud kestsid 15-45 minutit. Enne intervjuu algust selgitati uuritavatele uuringu eesmärki. Vestluse salvestamiseks küsiti intervjuueeritavalt luba. Kõik intervjuueeritavad olid intervjuu salvestamisega nõus. Samuti teavitati küsitletavaid nende õigusest intervjuu katkestada või keelduda mõnele küsimusele vastamast. Ükski uuritavatest pakutud võimalusi ei kasutanud.

Intervjuu koosnes kolmest teemaplokist: õpetajate arvamused õpilastepoolse õpetaja kiusamisega seoses, õpilastepoolse kiusamise kogemus ja taustainfo. Esimeses plokis oli kokku kuus küsimust ning nende alaküsimused, teine plokk koosnes kahest peaküsimusest ja 11-st alaküsimusest, kolmas plokk sisaldas ühte küsimust koos viie alaküsimusega. Esimene küsimusteplokk puudutas seda, kuidas õpetajad tajuvad õpilastepoolset kiusamist. Sinna kuulusid näiteks sellised küsimused nagu: „Kuidas Te tajute õpilastepoolset õpetaja kiusamist?” ja „Kas see on Teie arvates tõsine või vähemtõsine probleem? Miks?”. Järgmistena küsiti, miks õpilased õpetajaid kiusavad ning milliste omaduste või tunnustega õpetajaid õpilased kiusavad, et teada saada, mida õpetajad arvavad õpilastepoolse õpetaja kiusamise põhjuste kohta ning mis iseloomustab nende arvates kiusatavaid. Lisaks uuriti esimeses küsimusteplokis õpetajatelt, kuidas nende meelest lapsevanemad, üldsus ja kooli juhtkond mõistavad õpilastepoolset õpetaja kiusamist.

Teise küsimusteploki moodustasid õpilastepoolse kiusamise kogemustega seotud küsimused, näiteks „Kas ja kuidas on õpilastepoolne kiusamine mõjutanud Teie elukvaliteeti?”. Uuriti nii pealt nähtud kiusamisjuhtumite kui ka õpetajate enda kogetu kohta. Veel kuulusid siia plokki küsimused õpetajaid kiusavate õpilaste iseloomu („Mis iseloomustas/iseloomustab neid õpilasi, kes Teid kiusasid/kiusavad?”) ja omaduste („Mis klassi õpilased ja mis soost olid/on Teile suunatud kiusamisega seotud?”) kohta. Muuhulgas küsiti ka õpilastepoolse kiusamise tagajärgede ning ärahoidmisvõimaluste kohta.

Viimane küsimusteplokk sisaldas küsimusi õpetajate demograafiliste andmete kohta. Küsiti vanust, õpetatavate ainete nimetusi, töökogemuse pikkust. Veel sooviti teada, mitmes koolis on õpetajad töötanud ning mitu aastat nad on olnud praeguses koolis.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimisel on kasutatud induktiivset lähenemist ning kvalitatiivset sisuanalüüsi. Õunapuu (2014) on öelnud, et induktiivne lähenemine tähendab üksikute andmete põhjal üldistuste tegemist. Esmalt kogutakse andmed ja grupeeritakse need mingi ühise tunnuse alusel (Õunapuu, 2014). Kvalitatiivset sisuanalüüsi iseloomustab nähtavatele sotsiaalsetele aspektidele tähelepanu pööramine. See on kogemuse ja individuaalse tõlgendamise analüüsimine (Õunapuu, 2014).

Transkribeerimine: Kuna intervjuude transkribeerimiseks soovis uurija kasutada Tallinna Tehnikaülikooli laboris välja töötatud programmi (Alumäe, Kilk, & Asadullah, 2018) abi, tuli esmalt diktofonist saadud WMA failid WAV failideks teisendada. Seda tehti Internetis oleva tarkvara abil. Seejärel sai intervjuud üles laadida Tallinna Tehnikaülikooli poolt loodud kõnetuvastusprogrammi, mis tegi ära umbes poole transkribeerija tööst. See tähendab, et saadud failides olid mitmed sõnad valesti ning mõned tekstijupid olid välja jäänud. Ühe intervjuu transkriptsiooni tegi uurija algusest lõpuni käsitsi. Intervjuude kuulamiseks kasutati PowerMediaPlayerit, kuna see oli uurija arvutis olemas. Antud programm võimaldas vajadusel teha pause kuulamises, et Wordi faili, kus tekst oli, täiendada. Helifaile kuulati läbi mitmeid kordi. Tekstifailid salvestati lihttekstina, kuna see oli ainus failitüüp, mida edasiseks analüüsiks kasutatav keskkond soosis.

Kodeerimine: Andmete esmaseks kodeerimiseks kasutati QCAMapi, kuna seal oli võimalus kõik intervjuud järjestikku uurimisküsimuste järgi kodeerida. Saadud koodid salvestati arvutisse Exceli failina ning töö autor sai need välja printida. Usaldusväärsuse tõstmiseks kasutati kaaskodeerija abi. Üheskoos arutati tekkinud koodide üle ning leiti, et koodides midagi muuta pole vaja.

Grupeerimine: Koodide grupeerimine toimus käsitsi. Kõik koodid laotati suurele pinnale laiali ning hakati seejärel otsima sarnaseid jooni nende vahel. Uurija hakkas saadud kategooriate põhjal koostama alakategooriaid (iga uurimisküsimuse kohta eraldi). Sarnased alakategooriad koondati omakorda veelgi suuremasse kategooriasse. Siinkohal kasutas autor usaldusväärsuse tõstmiseks taas kaaskodeerija abi. Näiteks uurimisküsimuse „Millised on kiusamise tagajärjed?” all olevad koodid „motivatsioonilangus”, „stress”, „hirm” ja „halb tuju” koondusid „vaimse tervise” alakategooriasse. Vaimne tervis omakorda koos füüsilisega moodustasid alakategooria „tervis”, mis omakorda kuulub peakategooriasse „isiklikud tagajärjed”.

Tulemused

Õpetajate poolt kogetud õpilastepoolse kiusamise liigid

Esimese uurimisküsimuse vastused võib jagada kahte alakategooriasse: enda kogemus ja nähtud/kuuldud õpilastepoolse õpetaja kiusamise juhtumid. Mõlema alakategooria puhul saab välja tuua ka õpilaste iseloomustuse ja kiusamise põhjused. Õpilastepoolse õpetaja kiusamise liikidest olid vastajad ise kogenud verbaalset, kaudset ja küberkiusamist. Lisaks mainiti veel matkimist, distsipliiniprobleeme ning nägude tegemist. Kuulnud/näinud olid õpetajad vaid õpilastepoolse õpetajale suunatud verbaalse ja füüsilise kiusamise juhtumeid ning distsipliiniprobleeme (Joonis 1).

Verbaalne kiusamine. Verbaalset kiusamist õpilaste poolt olid kõik intervjueeritavad ka ise kogenud ning pooled neist mainisid ka teiste õpetajate vastu suunatud õpilastepoolset verbaalset kiusamist. Selle kategooria alla kuuluvad solvamine, ähvardamine ja hüüdnimede panek. Solvamisena tõlgendati nii seda, kui õpilased tegid sobimatuid kommentaare rahvuse kohta, kui ka õpetaja kohta mõnitavate sõnade kasutamist. Veel mainiti matkimist, mis seisnes õpetaja hääle järele tegemises või tema lausete kordamises.

No ja siis ta ütles, et „ma tavaliselt vaatan, et mis lehm see sealt vastu vahib”.

(Kristel)

Distsipliiniprobleemid ja kaudne kiusamine. Õpilastepoolse õpetaja kaudse kiusamisena tajuti enda kohta kuulujuttude levitamist ning seda mainis vaid mõni uuringus osalenud õpetaja. Seevastu kõik uuringus osalenud õpetajad tajusid enda vastu suunatud kiusamisena korduvaid distsipliiniga seotud probleeme. Peamiselt puututi kokku õpetaja antud korralduste mittetäitmise ning tunnis kehtivate reeglite (näiteks telefoni mittekasutamine) eiramisega. Lisaks mainiti veel korduvat tundi hilinemist, näiteks saabuti klassi alles kümme minutit enne tunni lõppu, ja õpetajale ebameeldivate nägude tegemist. Distsipliiniga seonduvaid probleeme oldi nii ise kogetud kui ka kõrvalt nähtud, samuti olid kolleegid rääkinud enda tundides toimuvast.

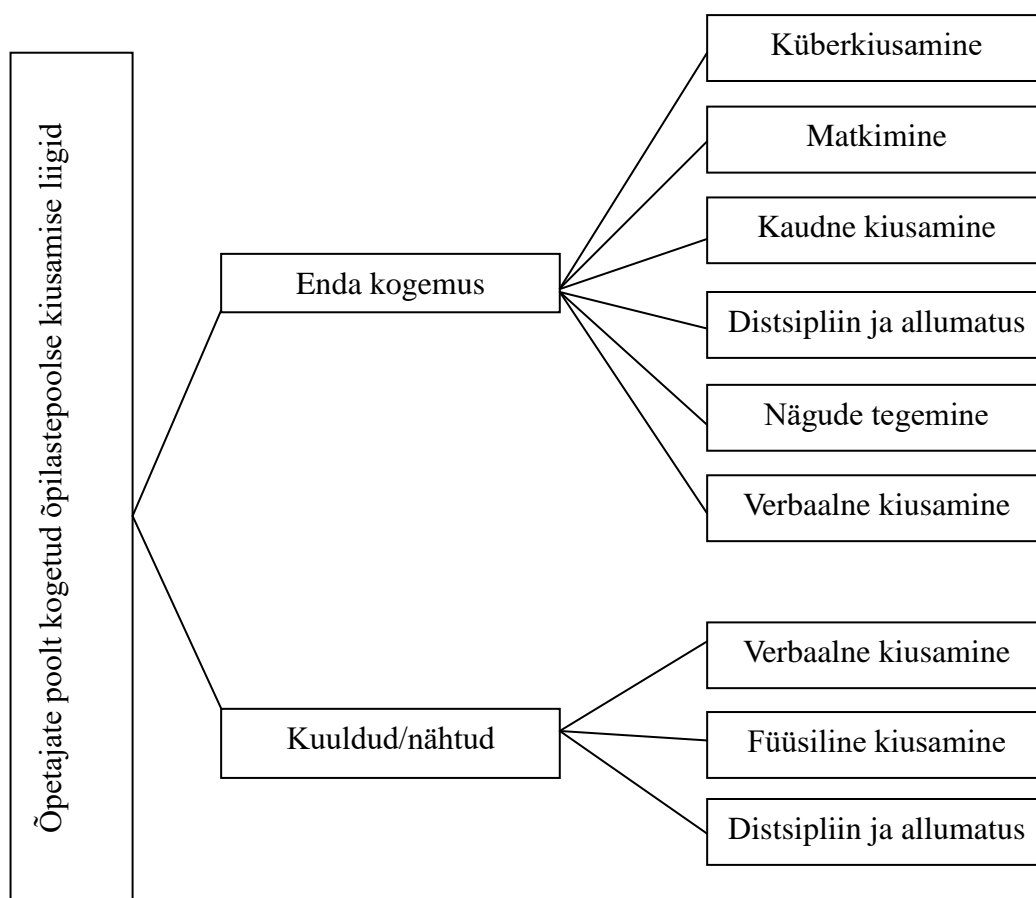
Korralduste eiramine, selline korduv, süstemaatiline, päevast päeva, nädalast nädalasse. (Maarika)

Küberkiusamine. Õpetajate vastu suunatud küberkiusamine toimub enamasti sotsiaalmeedia (näiteks Facebook) vahendusel. Õpetajad olid näinud *facebooki* gruppi mille nimes öeldi, et vihatakse õpetajat. Intervjuude käigus toodi välja, et õpilased teevad õpetajatest meeme ja näitavad/saadavad neid üksteisele.

Neil on üks grupp, kus on klassijuhataja, ja siis teine grupp, mis on ilma klassijuhatajata, mille nimi on „I hate Kalle”. (Kalle)

Füüsiline kiusamine. Füüsiline kiusamine on kiusamisliik, mida ükski intervjueeritavatest ise õpilastepoolse kiusamisena kogenud polnud, kuid pooled vastanutest olid kas kuulnud või näinud, et õpilased õpetajaid sel viisil kiusavad. Selle kiusamisliigi alla kuuluvad esemetega loopimine ning õpetaja suhtes vägivalda kasutamine. Üks intervjueeritav kirjeldas, kuidas lisaks tunnirahu rikkumisele loobiti ühte tema kolleegi tunnis pliiatsitega. Veel mainiti lähiminevikus aset leidnud koolitulistamisi ning muid meediasse jõudnud õpetaja vastu suunatud õpilastepoolse kiusamise juhtumeid.

Erinevaid kiusamisliike, mida õpetajad olid kogenud, on palju. Selles uuringus osalejad on olnud küber-, kaudse ja verbaalse kiusamise ohvrid. Peale eelmainitute olid nad veel kogenud enda ahvimist ning neile oli tehtud ebameeldivaid nägusid. Ka pidevat tunnikorra rikkumist pidasid uuringus osalenud enda kiusamiseks. Teiste õpetajate vastu suunatud õpilastepoolsest kiusamisest olid õpetajatele silma jäänud verbaalse ja füüsilise kiusamise ning tunnirahu rikkumise juhtumid

Joonis 1 Õpetajate poolt kogetud õpilastepoolse kiusamise liigid

Õpilastepoolse õpetaja kiusamise põhjused. Õpilastepoolse õpetaja kiusamise põhjuseid saab jagada kaheks (Joonis 2): lühiajalised põhjused ehk põhjused mille muutumine/muutmine võtab aega maksimaalselt mõned päevad, ning pikaajalised põhjused, mille muutumine/muutmine võtab rohkem aega või pole võimalik.

Lühiajalised põhjused. Õpetajate arvates võivad õpilased neid kiusata, sest vajavad meelelahutust. Mitu õpetajat väitis, et õpilased kiusavad neid, sest see on naljakas ning õpilastel on igav. Arvati, et õpilased ei viitsi tunnitööd teha, kuna aine tundub neile mõttetu, ja nad segavad tunnis kaasa töötamise asemel hoopis õpetaja tööd. Üks intervjuueeritav ütles, et õpilased on õpilastepoolse õpetajate kiusamiskäitumise kohta öelnud: „See on nii lihtne.” Veel toovad õpetajad õpilastepoolse õpetaja kiusamise põhjusena välja õpilase halva tuju, tähelepanuvajaduse, füüsilise energia ülejäägi (näiteks peale kehalise kasvatus tundi) või suure õpikoormuse. Samuti mainiti, et õpilastel on pikad koolipäevad ning nad puutuvad õpetajatega nii palju kokku, et muutuvad familiaarseks ning arvavad, et õpetaja kiusamine on

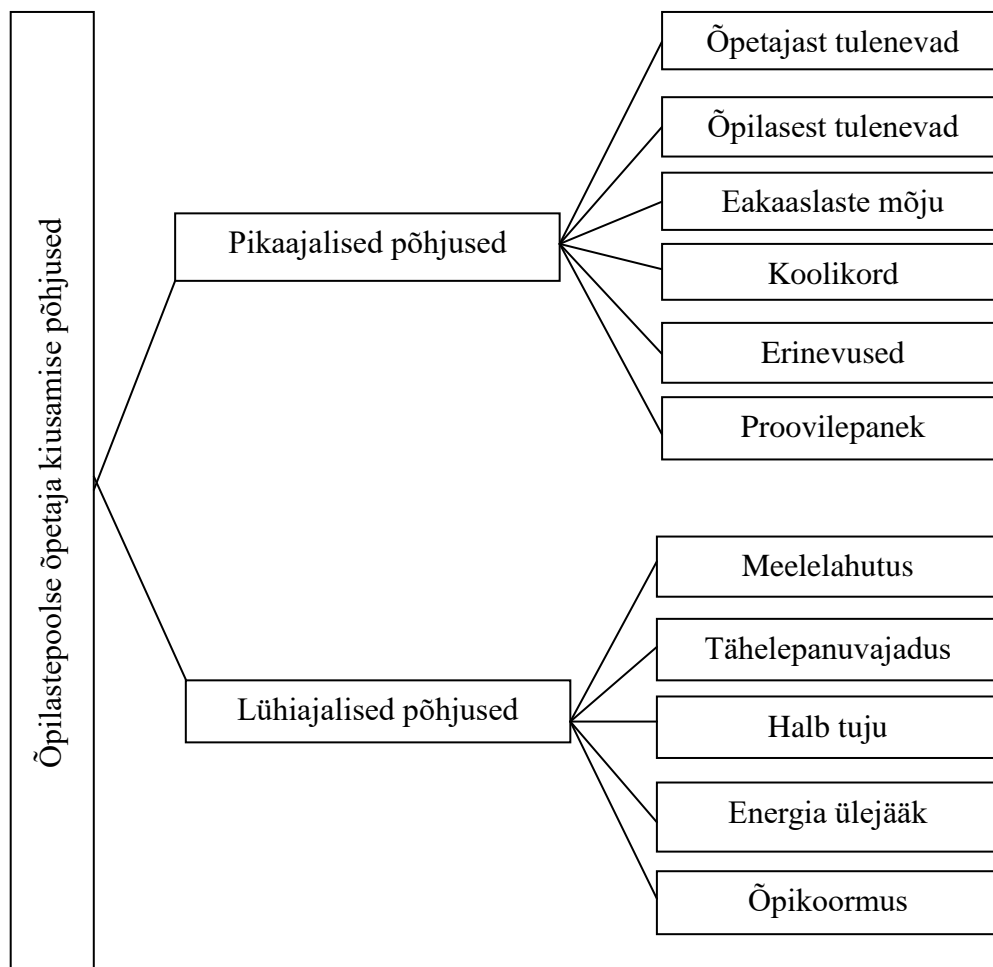
normaalne. Lisati, et ka siis, kui õpetaja annab rohkem tundeid või koduseid ülesandeid, võib õpilastepoolne kiusamine selle konkreetse aineõpetaja vastu aktiveeruda.

Pikaajalised põhjused. Uurimuses osalenud õpetajatest enamik tõi välja õpetajate õpilastepoolse kiusamise nende endi tõttu, näiteks suurema ohvriks langemise tõenäosuse õpetajakarjääri alguses või siis kui nemad on õpilaste jaoks uued õpetajad. Ka õpetaja vähene pedagoogiline kogemus võib uuritavate arvates kiusamise põhjuseks saada, kuna nad ei suuda klassi nii hästi kontrolli all hoida kui kogenumad ja vanemad õpetajad. Lisaks proovivad õpilased sageli nende jaoks uusi õpetajaid proovile panna. Uurimuses osalenutest pooled mainisid, et õpetaja ebakindlus võib samuti õpilastepoolse kiusamise põhjuseks saada. Veel võib õpilastepoolse õpetaja kiusamise põhjus olla õpetajate rangus, mis väljendub näiteks halbade hinnete panemises. Õpilasest tulenevate põhjustena toodi välja aine ja/või õpetaja mittemeeldimine, lapse erivajadused (hüperaktiivsus, autism), laps ei ole veel kooliks valmis ning õpilaste emotsionaalsete ja sotsiaalsete oskuste puudulik areng. Näiteks ei oska õpilased end kas õigesti väljendada või oma emotsioone tagasi hoida. Pooled uuritavatest pidasid üheks õpetajate kiusamise põhjuseks eakaaslaste mõju: kiusajad soovivad liidriks meeldida ja jäljendavad/võimendavad tema tegevust. Ka koolikord võib soodustada õpetajate vastu suunatud kiusamist. Mitu intervjuueeritavat tõi välja, et neil puuduvad õigused ja võimalused õpilasi karistada ning seetõttu kiusatakse neid karistamatuse tunde tõttu. Nagu juba eelpool mainitud, siis ka pikk koolipäev võib põhjustada õpilastepoolset õpetaja kiusamist. Samuti võivad olla põhjuseks õpilaste ja õpetajate omavahelised erinevused – nii generatsioonide- (erinevad vaated) kui ka kultuuridevahelised.

Ütlevad halvasti isiksuse, rahvuse kohta. Neile ei sobi see, et ma olen teisest rahvusest, ja siis nemad võtavad sõna selles osas. (Veronika)

Sellised lapsed juba irvitavad näkku, sest nad teavad, et mitte midagi teha ei saa. (Maarika)

Õpilastepoolse õpetaja kiusamise põhjuseid on erinevaid. Mõned neist tulenevad õpetajast, mõned õpilasest, kuid mõnikord on põhjus ka hoopis milleski muus. Kiusamise põhjuseid saab eristada näiteks ka nende likvideerimiseks/kadumiseks kuluva aja järgi: mõni põhjus (nt halb tuju) võib muutuda tundide või päevadega, samas kui õpetaja ja õpilaste vahelise erinevuse muutmine on võimatu või väga pikk protsess.

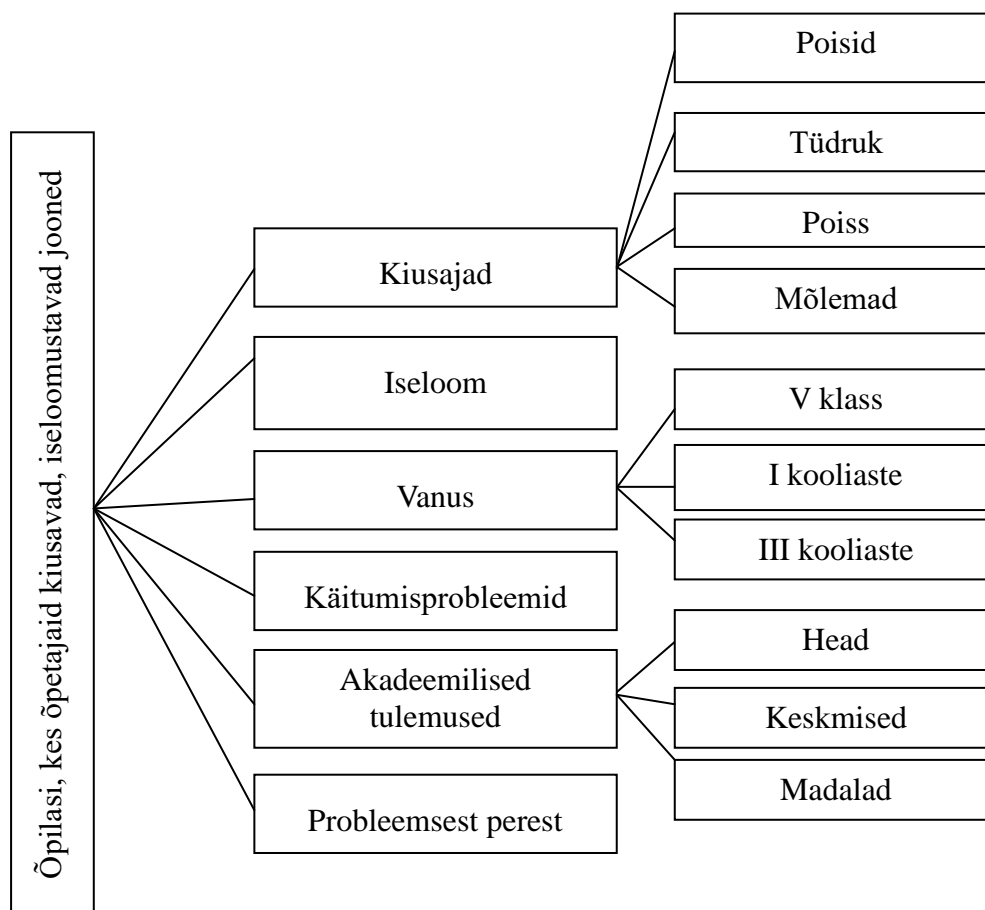

Joonis 2 Õpetajate arvamused õpilastepoolse õpetaja kiusamise põhjuste kohta

Õpilased, kes õpetajaid kiusavad. Õpetajaid kiusavad nii õppeedukuselt, vanuselt, soolt kui ka iseloomult väga erinevad õpilased (Joonis 3). Läbi viidud intervjuude põhjal võib öelda, et üksikult kiusajaid on nii poiste kui tüdrukute seas, samuti kiusavad poiste kambad ning ka kogu klass võib olla kaasatud. Ka hinnete poolest on kiusajad erinevad: on madalate ja keskmiste tulemustega kiusajaid, kuid mõni kiusaja on ka koolis edukas. Enamik uuritavaid vastas, et kiusajad on peamiselt kolmanda kooliastme õpilased, peamiselt, kuna nemad õpetavad seal kooliastmes. Üks uuringus osaleja kirjeldas juhtumit viienda klassi poisiga ning lisaks mainiti, et esimeses kooliastmes võib ette tulla õpetaja füüsilist kiusamist. Kiusajate kohta rääkisid õpetajad veel, et sageli on nad probleemsest perest ja käitumisprobleemidega. Viimaste hulka arvestavad õpetajad agressiivsust ja täiskasvanute mitteaktsepteerimist. Olgu selleks täiskasvanuks siis lapsevanem või õpetaja. Kõik intervjuueeritavad mainisid, et sageli kiusavad need õpilased ka teisi koolikeskkonnas viibivaid täiskasvanuid ning ka oma

koolikaaslasid. Iseloomult ja isiksuselt on õpetajaid kiusavad õpilased ülbed, võimukad, protestivad ja domineerivad. Mõnikord on nad aga ka lihtsalt head inimestetundjad.

Aga ta võib vahepeal teha sellise kommentaari, mis lööb mind täiesti rivist välja. , Õpetaja, miks te nii ebakindlalt mõjute?’’ (Kristel)

Joonis 3 Mis iseloomustab õpetajate arvates neid kiusavaid õpilasi?

Õpilastepoolse õpetaja kiusamise tagajärjed õpetajate jaoks

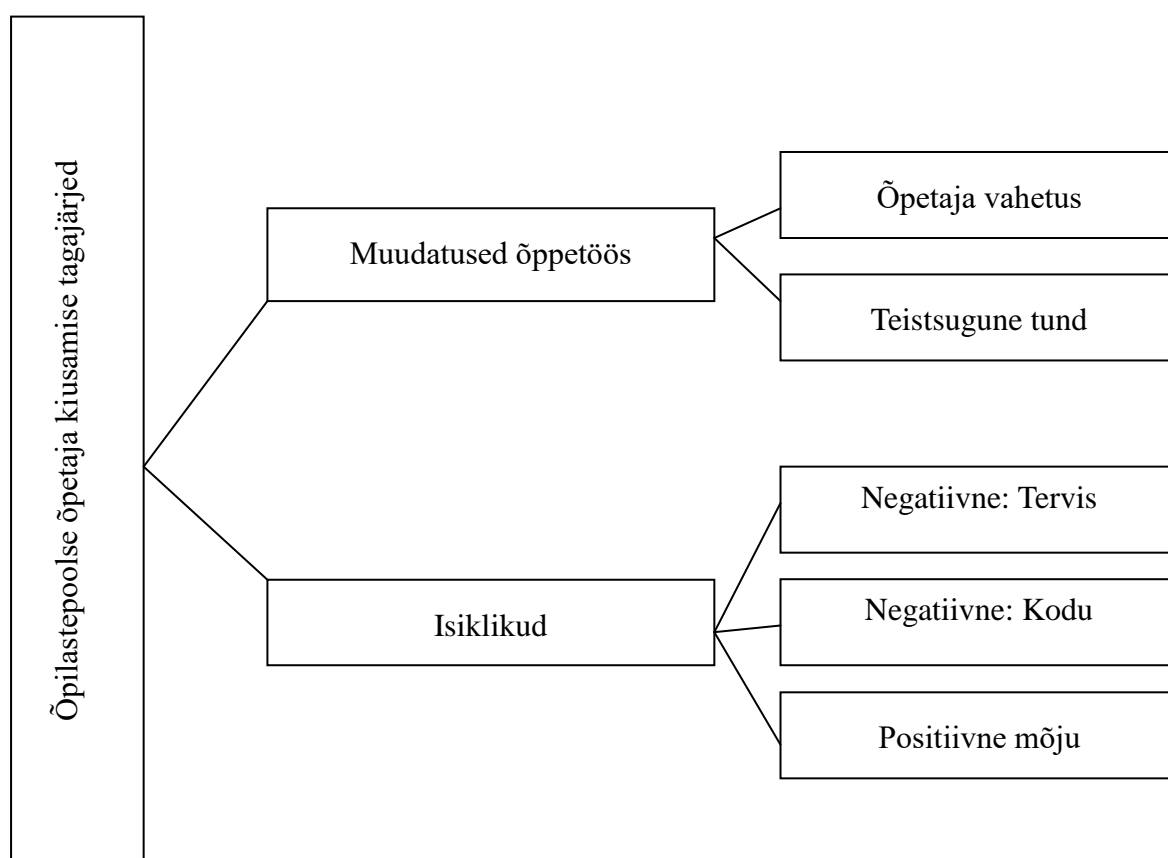
Küsimuse „Millised on õpilastepoolse õpetaja kiusamise tagajärjed õpetajate jaoks ning mismoodi on õpilastepoolne kiusamine nende elu(kvaliteeti) muutnud?” vastused võib jagada kaheks: need, mis on seotud kooli ja õppetööga, ja need, mis on isiklikumat laadi (Joonis 4).

Enim mainisid uurimuses osalenud õpetajad seda, et kiusamise tagajärjel pidid nad muutma oma tunni ülesehitust. Kui klassis oli õpilane, kellel oli tähelepanuvajadus ning kes seetõttu õpetajat kiusas, siis kasutas õpetaja teda ära, kui oli vaja näidata klassile midagi. Näiteks kui bioloogia tunnis on vaja näidata inimese või skeleti peal luid, kutsuti just tähelepanuvajadusega õpilane klassi ette. Ühel õpetajal oli probleem sellega, et õpilased kasutasid tunnis nutiseadmeid. Järgmisel korral ehitas ta oma tunni üles nii, et kõik pidid nutiseadmete vahendusel hindelise töö tegema. Ka õpilaste tunniplaanis võivad muutused tekkida, kui probleemid tekivad eelneva söögivahetunni või kehalise kasvatuse tunni tõttu. Pooled intervjueeritavad mainisid ühe õpilastepoolse õpetaja kiusamise tagajärjena õpetaja vahetust. Ehkki keegi selles uurimuses osalenutest polnud õpilastepoolse õpetaja kiusamise tõttu kooli vahetanud, mainis üks intervjueeritav, et tema kolleeg, keda õpilased kiusasid, läks teise kooli tööle. Veel on võimalik, et probleemse klassi õpetamine antakse teisele õpetajale üle.

Isiklikku laadi tagajärjed võib jagada tervisega, koduga ja kogemustega seotud tagajärgedeks. Tervise alakategooria saab omakorda jagada füüsiliseks ja vaimseks terviseks. Üks küsitletu mainis, et tema füüsiline tervis halvenes õpilastepoolse kiusamise tõttu. Vaimse tervise halvenemise alla käivad stress, halb tuju, motivatsioonilangus, läbipõlemine ja uute kiusamisjuhtumite aset leidmise ees hirmu tekkimine ning ühte või mitut eelloetletutest mainisid pooled uuringus osalenud. Õpetajad mainisid, et neil polnud peale tööpäeva enam rõõmu ja jaksu perega tegeleda ning nad olid ka kodus murelikud ja halvas tujus. Pooled õpetajad aga väitsid, et nad ei tee õpilastepoolsest kiusamisest välja ega võta töömuresid koju kaasa. Ühe õpilastepoolse kiusamise positiivse tagajärjena saab välja tuua õpetaja tööalase arenemise. Uuringus osalenud õpetajad nentisid, et õpilastepoolse kiusamise tulemusena on nad saavutanud enesekindluse ning saanud ühe väärtusliku kogemuse võrra rikkamaks. Üks õpetaja arvas, et õpilastepoolse kiusamise kogemine teebki temast tugeva ja hea õpetaja.

Nii ei saa elada, kui ma hakkan tööd koju kaasa vedama (...) Nii pole võimalik, nii põleb läbi. (Kalle)

Kõige rohkem toimub õpilastepoolse õpetaja kiusamise tagajärjel muutusi õppetöös. Tavaliselt õpetajad muudavad ainult oma tunni ülesehitust nii, et kiusamisolukordade tekkeks ruumi ei jää. Mõnikord siiski tuleb ette ka õpetaja töölt lahkumist või seda, et koolijuhid kindlat õpetajat kiusavad õpilased teise pedagoogi õpetada annavad. Isiklike tagajärgedena esineb tervisehäireid ning saavad kannatada õpetaja perekondlikud suhted. Samas on õpetajaid, kelle jaoks pole kiusamisel isiklikke tõsisemaid tagajärgi, kuna nad ei võta tööprobleeme koju kaasa.

Joonis 4 Õpilastepoolse õpetaja kiusamise tagajärjed

Võimalused õpilastepoolse õpetaja kiusamise ära hoidmiseks ja lõpetamiseks õpetajate arvates ning probleemi mõistmine

Kolmanda uurimisküsimuse vastuseid võib jagada kolme suurema kategooria vahel. Nendeks on „probleemi mõistmine”, „kiusamise lõpetamine” ja „kiusamise ennetamine” (Joonis 5). Neist esimese alakategooriad näitavad ära erinevad võimalikud inimgrupid, kes, kas mõistavad või ei mõista, et õpetajad võiksid olla õpilaste poolt kiusatud. Teise kategooria moodustavad inimeste grupid, kes saavad õpetajate arvates õpilastepoolset õpetaja kiusamist lõpetada. Kolmanda kategooria all on erinevad võimalused antud kiusamisliigi ennetamiseks.

Õpetajate arvamused seoses sellega, kas üldsus mõistab probleemi, olid erinevad. Mõned arvasid, et kuna õpetaja on maa sool ja uudistest on läbi käinud õpilastepoolse õpetaja kiusamise intsidente, siis pigem mõistetakse probleemi. Seevastu oli ka vastupidiseid arvamusi. Need, kes arvasid, et probleemi ei mõisteta, põhjendasid oma arvamust sellega, et meediast läbi käinud õpilastepoolse õpetaja kiusamise teemalistes uudistes on probleem olnud õpetajas, mitte õpilases. Veel mainiti, et enamik koolitusprogramme on seotud pigem õpilaste omavahelise kiusamise, mitte õpetajavastase kiusamisega.

Üks uuringus osalenud õpetaja ütles, et kui ta oma mitteõpetajatest sõpradele enda ja õpilastevahelistest probleemidest rääkis, siis nood mõistsid seda. Enamik siiski polnud oma sõpradele midagi rääkinud. Kolleegidele rääkimisest olid uuringus osalenud õpetajad saanud mõistmist ja toetust, kuid abi otseselt keegi ei pakkunud. Ka lohutamist (pole hullu, küll möödub) nad kolleegidelt ei saanud. Siiski oli õpilaste poolt kiusatud õpetajate jaoks lohutav kuulda, et ka nende kolleegid on teatud õpilastega hädas.

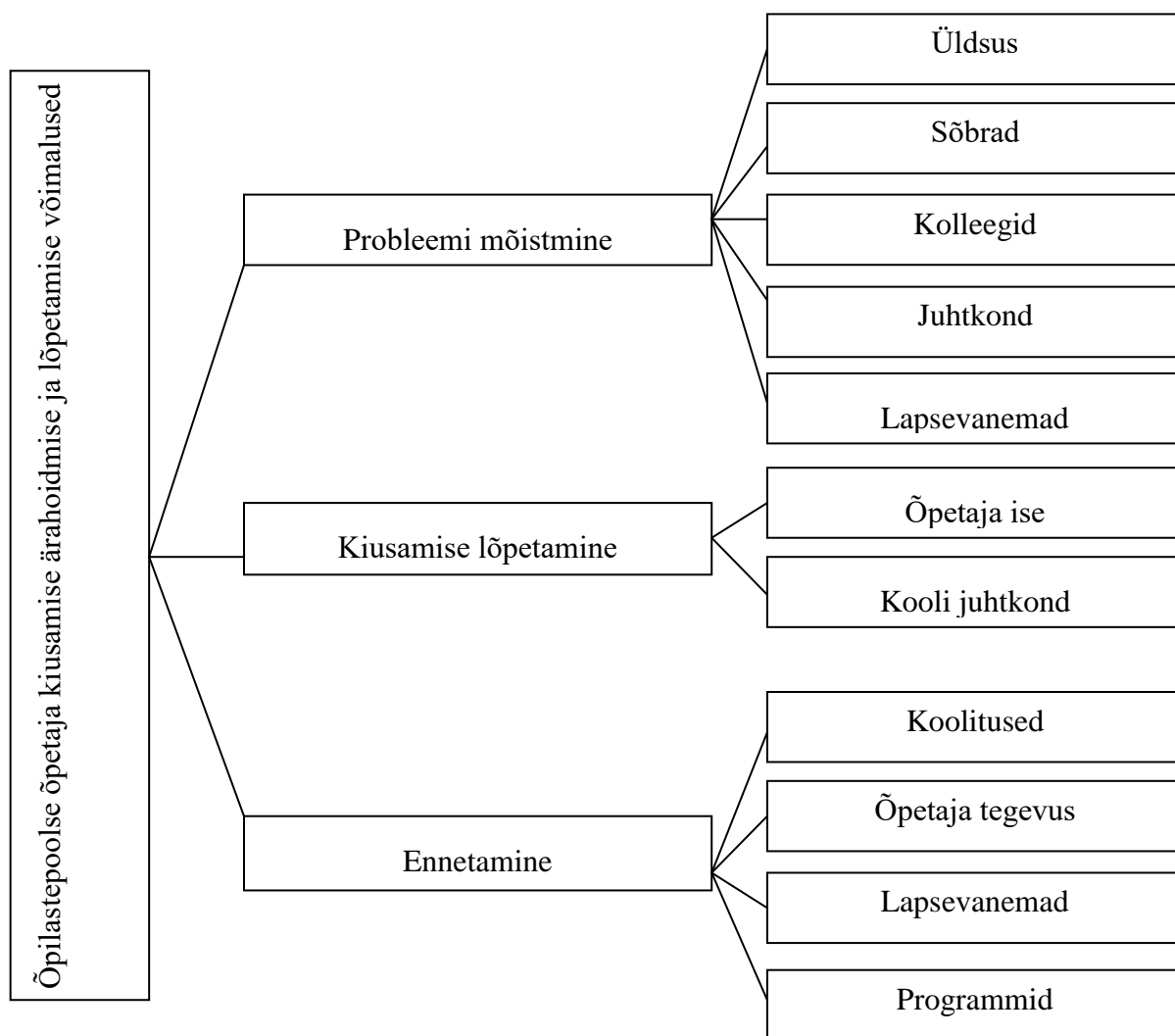
Juhtkonna poole abi ja mõistmise saamiseks olid pöördunud kõik küsitlusele vastanud õpetajad. Enamik neist sealt ka abi sai. Üks õpetaja mainis oma jutus, et juhtkonnapoolne probleemimõistmine oleneb sellest, kas juhtkonna liikmed on ka ise tunde andnud ja/või õpilastepoolset kiusamist kogenud. Samuti on iga olukord erinev ning seetõttu oleneb juhtkonna arvamus sellest, kas neile tundub mingi kindel probleem tõsine või mitte.

Küsimusele „Kas Teie arvates õpilastepoolne õpetaja kiusamine on probleem, mida lapsevanemad ei mõista?” vastati erinevalt. Arvati, et kui lapsevanem on kooliga seotud, siis ta mõistab antud probleemi, kuid kui pole seotud, siis ei tasu nende mõistmist loota. Mõni arvas, et lapsevanem ei tunnista mingil juhul, et tema laps on midagi valesti teinud. Seevastu toodi lastevanematepoolse mõistmise näitena välja see, et lapsevanemad on arenguvestlusel tunnistanud, et neil on oma lapse jaoks vähe aega olnud.

Kiusamist saab lõpetada õpetajate arvates kas õpetaja ise või siis kooli juhtkond. Veel mainiti, et õpilastepoolne õpetaja kiusamine võib lõppeda ka siis, kui kiusaja kooli lõpetab. Nagu eespool mainitud, siis kõik uuringus osalenud olid pöördunud juhtkonna poole abi saamiseks. Juhtkonnapoolne abi seisnes peamiselt kas tundide järjekorra muutmises või uue aineõpetaja leidmises. Samas sisendasid juhtkonna liikmed kiusatud õpetajatele eneseusku ja esines ka küsimust „Kuidas meie sind aidata saame?“. Uuritavate hinnangul saab õpetaja ise probleemi lõpetada (ja samas ka vältida) end kehtestades, kiusamiskäitumist vältides või õpilaste tähelepanuvajadust ära kasutades. Kiusamiskäitumise vältimine tähendab siinkohal kiusamist tekitava olukorra (näiteks telefoni lubamatu kasutamine) vältimist, tehes hindelisi töid või nutiseadmeid kaasavat ja samas harivat mängu läbi viies (näiteks Kahoot, Kuldvillak).

Õpetajate arvates ei saa õpilastepoolset õpetaja kiusamist ära hoida, kuna ühtegi probleemi ei saa elimineerida sajabrotsendiliselt ning iga juhtum on erinev ja vajab seetõttu ka erinevat lahendust. Õpetajate arvates on siiski võimalik õpetajate teadlikkust tõsta erinevate koolituste abil, samuti oleks õpetajate arvates kasu, kui kool liituks mõne kiusamisvastase programmiga (Eestis näiteks KiVa või VEPA). Samuti oleks õpetajate arvates kasu sellest, kui lapsevanemad oma laste jaoks rohkem aega leiaksid.

Kui õpetajad räägivad oma probleemist kellelegi, siis neid mõistetakse, toetatakse ja võimalusel ka aidatakse. Seega on oluline, et õpilastepoolse kiusamise alla kannatavad õpetajad räägiks oma probleemist, mitte ei hoiaks kõike endas. Kiusamise lõpetamiseks on oluline nii teiste toetus/abi kui ka enda kehtestamine. Samas ei saa õpetajate meelest antud probleemi ka ära hoida, mis ei tähenda aga, et midagi ei saa teha selle vähendamiseks.

Joonis 5 Võimalused õpilastepoolse õpetaja kiusamise ära hoidmiseks ja lõpetamiseks õpetajate arvates

Arutelu

Antud uurimistöö eesmärk oli kirjeldada õpetajate arusaamu ja kogemusi seoses õpilastepoolse õpetaja kiusamisega. Käesolevas peatükis tuuakse välja uuringu tulemuste sarnasused ja erinevused, võrreldes varasema kirjandusega. Peatüki lõpus tuuakse välja selle uurimistöö puudused ja kitsaskohad, lisaks antakse mõned soovitusel edasisteks uuringuteks.

Milliseid kiusamisliike on õpetajad kogenud?

Sarnaselt Pervini ja Turneri (1998) uurimusega, kus paljud (71%) õpetajatest olid kogenud õpilastepoolset verbaalset kiusamist, olid ka selles uuringus osalenud õpetajad kannatanud enim õpilastepoolse verbaalse kiusamise all. Samale tulemusele jõudsid ka De Wet 2006.

aastal Lõuna-Aafrikas, kus pooli vastanuid olid õpilased verbaalselt kiusanud, Kauppi ja Pörhola (2012a,2012b) Soomes, Terry (1998) oma uurimuses Inglismaal, kus enim (32,7%) osalenutest mainis, et neid kiusati verbaalselt, ning Kõiv (2006, 2015) ja Tikk (2017) Eestis. Pervin ja Turner (1998) on oma uuringus maininud ka õpetaja pilkamist „Sa ei suuda meid kontrollida.” ning ka käesolevas uuringus mainisid osalejad sarnast õpilastepoolset käitumist. Nagu ka Türgis Özkiliç'i (2012) ja Eestis Tiku (2017) poolt läbi viidud uuringutes oli käesoleva uuringu järgi teine peamine õpilastepoolse õpetaja kiusamise liik õpetaja korralduste eiramine. Ka Garrett (2014) ning Pervin ja Turner (1998) nõustuvad, et enim kiusavad õpilased õpetajaid verbaalselt ja korraldusi eirates. Veel olid käesolevas uurimuses osalenud õpetajad kogenud matkimist, kaudset, küber- ja füüsilist kiusamist.

Kuigi valdavalt olid selles uuringus osalenud õpetajad kogenud õpilastepoolset kiusamist tunni ajal, siis küberkiusamine leidis aset väljaspool tundi. Ka Pervini ja Turneri (1998), de Wet'i (2010), Terry (1998) ja Tiku (2017) uurimustest tuleneb, et õpilased kiusavad õpetajaid tunni ajal, kuid Özkiliç (2012) leidis, et õpetajaid kiusavad õpilased enim koridoris ning sellele järgnes kiusamine klassiruumis.

Antud uurimuse järgi olid õpetajate kiusajateks nii poisid kui tüdrukud, kes õpivad peamiselt 7.-9. klassis. Ka Pervin ja Turner (1998) ning Terry (1998) on leidnud, et õpetajaid kiusavad nii poisid kui ka tüdrukud, ning Özkiliç (2012) on öelnud, et õpetajaid kiusavad peamiselt 8. klassi õpilased, neile järgnevad 7. ja 9. klassi õpilased. Ka Tiku (2017) uuringus oli enim kiusajaid 7.-9. klassidest, seevastu Pervini ja Turneri (1998) uuringust järeldub, et 7. klassi õpilased kiusavad õpetajaid kõige vähem.

Sarnaselt Kauppi ja Pörhölä uurimusega (2012b) oli ka selles uurinud õpetajaid, keda kiusas vaid üks õpilane. Õpetajaid kiusavad õpilased olid agressiivsed, ülbed, võimukad, protestivad ja domineerivad. Ka James jt (2008) on leidnud, et õpetajaid kiusavad õpilased on agressiivsed. Käesolevas uurimuses osalejad olid kiusanud nii heade kui ka halbade tulemustega õpilased, kuid valdavalt on varasemates uurimustes leitud, et kiusajad on pigem halbade õppetulemustega (Pervin & Turner, 1998; Tikk, 2017). Töö autori arvates tuleneb erinevus kvantitatiivse ja kvalitatiivse uuringu erinevusest. Veel tuli välja, et õpetajaid kiusavad õpilased kiusavad ka kaasõpilasi ja teisi kooli töötajaid. Samale järeldusele jõudsid ka Kauppi ja Pörhölä (2012b) oma uuringus.

Õpilastepoolse õpetaja kiusamise põhjused võivad tuleneda õpetajast enesest (ebakindlus), õpilasest (erivajadused, aine/õpetaja ei meeldi, puudulikud oskused), soovist uusi õpetajaid proovile panna, erinevustest õpilase ja õpetaja vahel (vanus, rahvus) või

koolikorrast (pikk päev, karistamatuse tunne). Ka Kauppi ja Pörhölä (2012a) ning Özkiliç (2012) on leidnud, et mõnikord on õpilastepoolne kiusamine põhjustatud õpetaja enda isiksusest, suhtlemisviisidest ja omadustest. Samuti tuli sarnaselt Özkiliç'i (2012) ja Tiku (2017) uuringutega välja, et liiga karmilt õpilasi hindavad õpetajad, liiga palju ülesandeid andvad õpetajad ja need, kes ei oska end piisavalt kehtestada, võivad kiusatavateks saada. Õpetajad mainisid antud uuringus, et kiusatavateks võivad saada vähese kogemusega ja õpilaste jaoks uued õpetajad. Ka Pervin ja Turner (1998), Terry (1998), de Wet ja Jacobs (2006), de Wet (2012), Özkiliç (2012) ning Tikk (2017) jõudsid oma uuringutes järeldusele, et õpilastepoolse kiusamise all kannatavad uued ja kogenematud õpetajad. Käesolevas uuringus tõid õpetajad ühe õpilastepoolse kiusamise põhjusena välja, et aine ei meeldi neile, seevastu Pervin ja Turner (1998) on leidnud, et õpetatava aine ja kiusamise vahel pole selget seost.

Millised on õpilastepoolse õpetaja kiusamise tagajärjed?

Käesolevas uurimuses osalenud õpetajad arvasid, et õpilastepoolisel kiusamisel on nii halbu kui ka häid tagajärgi. Halbade tagajärgedena toodi välja tervise ja peresuhete halvenemine, kuid positiivse külje pealt leiti, et õpilastepoolne õpetaja kiusamine muudab õpetaja tugevamaks ja paremaks õpetajaks. Lisaks saab tagajärgedena välja tuua ka muutused õppekorralduses – õpetaja vahetus, teistsugused tunnitegevused.

Kaks antud uuringus osalenutest märkis, et õpilastepoolisel kiusamisel pole neile isiklikke tagajärgi. Ka Pervini ja Turneri (1998) uuringust tulenes, et on õpetajaid, kes ei lase õpilastepoolisel kiusamisel enda elu mõjutada. Seevastu oli ka neid, kes läksid endast välja ja/või ei soovinud kodus oma perega koos aega veeta. Veel mainiti tervisekvaliteedi halvenemist. Ka Pervin and Turner (1998), Terry (1998), de Wet ja Jacobs (2006), Özkiliç ja Kartal (2012) ning Tikk (2017) on öelnud, et õpilastepoolne õpetaja kiusamine tekitab õpetajas negatiivseid emotsioone, stressi ja rikub suhteid ümbritsevatega.

Käesolevast uurimusest tuleneb, et õpilastepoolse õpetaja kiusamise ühe tagajärjena muudavad õpetajad oma tunni ülesehitust või tunnis tehtavat. Näiteks tehakse rohkem hindelisi töid või kaasatakse teatud õpilasi aktiivselt tunnitegevustesse. Varasemalt on õpetajapoolset õppetöö muutmist maininud Pervin ja Turner (1998), Özkiliç ja Kartal (2012) ning Tikk (2017). Lisaks on olemas võimalus, et õppetöö muutub juhtkonnapoolse tegevuse (klass antakse kellegi teise õpetada, tunniplaani muutmine) tagajärjel.

Kas ümberkaudsed inimesed mõistavad õpilastepoolset õpetaja kiusamist kui probleemi?

Sarnaselt Garret'i (2014) ning Pervin ja Turner'i (1998) uurimustega selgus, et õpilastepoolset õpetaja kiusamist ühiskonnas pigem ei mõisteta ning seda on ka meedias vähe mainitud. Nagu käesolevast uurimusest välja tuleb, siis õpetajate meelest meedia pigem otsib võimalusi, et õpilastepoolse õpetaja kiusamise ja vägivalda juhtumites jääksid õpetajad süüdi. See võib tuleneda sellest, et õpetajad on ju täiskasvanud ning neil peaks olema seetõttu rohkem võimu (Özkiliç, 2012). Ka kõrgemad haridusametnikud pole õpetajate meelest eriti palju tähelepanu pööranud sellele probleemile ning seetõttu arvavad õpetajad, et kõrgemalt poolt probleemi ei mõisteta. See tulemus sarnaneb ka mõned aastad tagasi (2017) Tiku poolt läbi viidud uuringu tulemustega, mille kohaselt lapsevanemad, ühiskond ja haridusametnikud pigem ei mõista, et õpilastepoolne õpetaja kiusamine eksisteerib. Seevastu lapsevanemate probleemimõistmise koha pealt olid arvamused erinevad – mõne meelest probleemi mõistetakse, mõni arvab aga sarnaselt de Wet'i (2012) mainituga, et vanemad ei usu, et nende laps võiks õpetajaid kiusata. Kuna selles uuringus osalenud õpetajad pöördusid juhtkonna poole abi saamiseks, võib öelda, et nende arvates kooli juhtkond pigem mõistab õpilastepoolset õpetaja kiusamist kui probleemi.

Pervin ja Turner (1998) on öelnud, et õpetajatel pole piisavalt kogemusi, oskusi ega tuge probleemi lahendamiseks. Viimast peamiselt seetõttu, et tavaliselt ei taha õpetajad õpilastepoolsest kiusamisest kellelegi rääkida, kartes mittemõistmist (Özkiliç, 2012; Mitchell, 2016). Seevastu on ka neid, kes räägivad probleemist ja saavad seetõttu ka abi. Kõik selles uuringus osalenud õpetajad olid õpilastepoolsest kiusamisest kas kolleegidele, juhtkonnale või sõpradele rääkinud ning abi saanud. Nagu ka Kauppi ja Pörhölä (2012b) uuringust tuleneb, siis rääkisid õpilastepoolset kiusamist kogenud õpetajad sellest pigem oma kolleegidele või tööandjale kui inimestele väljastpoolt kooli. Alati aga ei saa õpetajad probleemist rääkides abi, nagu selgub Özkiliç'i ja Kartal'i (2012) uuringust, millest lähtuvalt võib öelda, et kõik õpetajad, kes probleemist koolijuhile või kolleegidele räägivad, ei saa otseselt abi, kuid mõnele kolleegile probleemist rääkimine võib pakkuda kergendust, ning kuulmine, et ka teistel on probleeme, pakub teatavat lohutust. Ka üks antud uuringus osalenutest sai kolleegilt pigem lohutust kui abi, kuulates, et tema pole ainus, kellel on kindlate õpilastega probleeme. Samuti mainis, sarnaselt Byers (2012) uuringust tulenevaga, praeguses uuringus osalenud õpetaja, et kiusamine võib lõppeda alles siis, kui kiusatav koolist lahkub.

Millised on võimalused õpilastepoolse kiusamise ära hoidmiseks ja lõpetamiseks õpetajate arvates? Töö väärtus, kitsaskohad, soovitus edasiseks

Uuringu tulemuste analüüsi põhjal saab öelda, et õpetajate meelest ei saagi õpilastepoolset kiusamist täielikult ära hoida, kuna see sõltub paljudest teguritest. Siiski on võimalik korraldada täiendkoolitusi tulevastele ja juba töötavatele õpetajatele. Mõni õpetaja leiab aga, et tema jaoks lahendab probleemi teatud tegevuste ning ülesannete tegemine/tegemata jätmine. Ühe õpilastepoolse õpetaja kiusamise vähendamise meetodina võiks luua ja arendada kiusamisvastaseid programme, nii et need keskenduksid muu hulgas ka õpetajate vastu suunatud kiusamisele. Veel pakkusid antud uuringus osalenud õpetajad välja, et kui lapsevanemad rohkem aega oma laste jaoks leiaksid, siis oleks koolis kiusamise tase madalam ning ühtlasi kiusaksid õpilased ka vähem oma õpetajaid. Kokkuvõtteks võib öelda, et õpilastepoolse õpetaja kiusamisega võitlemisel on tähtis, et õpetajad tunneksid end koolis turvaliselt, et nad julgeksid probleemist rääkida ja oleksid valmis leidma koostöös kolleegide ja juhtkonnaga lahendusi, mis aitaks probleemi vältida ja lõpetada (Kauppi ja Pörhölä, 2012a).

Antud uurimuse tulemusi ei saa üldistada kogu Eesti õpetajaskonnale, kuna valim oli väike ning enamik küsitletud õpetajatest töötas põhikooli viimases astmes, vaid üks oli algklasside õpetaja. Sellest lähtuvalt on uurimuses kirjeldatud peamiselt põhikooli III astme õpilaste poolset õpetaja kiusamist. Järgnevatesse uurimustesse peaks kaasama rohkem nooremates klassides õpetavaid õpetajaid. Lisaks võiks uurida gümnaasiumiõpetajate vastu suunatud ning kõrgkoolides aset leidvat (üli)õpilastepoolset kiusamist. Järgnevaid uuringuid peaks tegema ka suurema ning esinduslikuma valimiga.

Töö autori teada ei ole varem Eestis läbi viidud intervjuusid õpilastepoolset kiusamist kogenud õpetajatega, et mõista nende arusaamu ning kirjeldada kogemusi seoses õpilastepoolse õpetaja kiusamisega. Seetõttu võib väita, et antud töö läheneb probleemile uudselt. Lisaks sellele, varem pole uuritud, milliseid lahendusi õpetajad õpilastepoolse kiusamise ära hoidmiseks pakuvad, mistõttu annab antud uurimus, mis sisaldab õpetajate arvamusi seoses õpilastepoolse kiusamise ärahoidmise võimalustega, olulise panuse selle probleemi lahendamisele.

Tänusõnad

Bakalaureusetöö autor soovib tänada oma juhendajat Kristi Kõivu igakülgse abi eest töö valmimise jooksul. Veel lähevad tänusõnad kõigile uurimuses osalenud õpetajatele, ilma teie abita poleks töö valminud. Suur aitäh ka Siimule, tänu kellele jõuti ühe uuritavani. Autor tänab ka neid, kes olid nõus töö läbi lugema ning selles esinevaid vigu parandama.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kelly Sule

Allkiri: /allkirjastatud digitaalselt/

/kuupäev/

Kasutatud kirjandus

- Alumäe, T.; Tilk, O.; Asadullah. Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. *Baltic HLT 2018*.
- Ariza-Montes, A., Leal-Rodríguez, A. L., & Leal-Millán, A. G. (2016). Workplace bullying among teachers: An analysis from the job demands-resources (JD-R) model perspective. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 58(8), 818-827.
- Byers, E. (2012). Evaluation of the impact that teacher targeted bullying has on individual safety perceptions and stress. Master Thesis.
- De Wet, C. (2006). Free State educators' experiences and recognition of bullying at schools. *South African Journal of Education*, 26(1), 61-73.
- De Wet, C. (2010). Victims of educator-targeted bullying: a qualitative study. *South African Journal of Education*, 30(2), 189-201.
- De Wet, C. (2012). Risk factors for educator-targeted bullying: A social-ecological perspective. *Journal of Psychology in Africa*, 22(2), 239-243.
- De Wet, C., & Jacobs, L. (2013). South African teachers' exposure to workplace bullying. *TD: The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, 9(3), 446-464.
- Einarsen, S. (2000). Harassment and bullying at work: A review of the Scandinavian approach. *Aggression and Violent Behavior*, 5(4), 379-401.
- Einarsen, S., Hoel, H., Zapf, D., & Cooper, C. L. (2011). The concept of bullying and harassment at work: The European tradition. *Bullying and Harassment in the Workplace: Developments in Theory, Research, and Practice*, 2, 3-40.
- Fahie, D., & Devine, D. (2014). The impact of workplace bullying on primary school teachers and principals. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58(2), 235-252.
- Garrett, L. (2014). The student bullying of teachers: an exploration of the nature of the phenomenon and the ways in which it is experienced by teachers. *The Online Postgraduate Journal of the College of Arts, Celtic Studies and Social Sciences*, 5, 19-40.
- James, D. J., Lawlor, M., Courtney, P., Flynn, A., Henry, B., & Murphy, N. (2008). Bullying behaviour in secondary schools: what roles do teachers play?. *Child Abuse Review*, 17(3), 160-173.
- Kauppi, T., & Pörhölä, M. (2012a). Teachers bullied by students: Forms of bullying and perpetrator characteristics. *Violence and Victims*, 27(3), 396-413.

- Kauppi, T. & Pörhölä, M. (2012b). School teachers bullied by their students: teachers' attributions and how they share their experiences. *Teaching and Teacher Education*, 28(7), 1059–1068.
- Kõiv, K. (2006). Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Kõiv, K. (2015). Changes over a ten-year interval in the prevalence of teacher targeted bullying. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 171, 126–133.
- Kõiv, K. (2017). Õpetaja ja sotsiaalpedagoog kui kiusamise ohvrid. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 5(2), 133-154.
- Mitchell, L. H. (2016). The Role of Prevention in Deterring Teachers Bullied by Students. *Journal of Education and Learning*, 5(4), 300.
- Monks, C. P., & Smith, P. K. (2006). Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience. *British Journal of Developmental Psychology*, 24(4), 801–821.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12(4), 495–510.
- Olweus, D. (2011). Bullying at school and later criminality: Findings from three Swedish community samples of males. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 151-156.
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751-780.
- Pervin, K., & Turner, A. (1998). A study of bullying of teachers by pupils in an inner London school. *Pastoral Care in Education*, 16(4), 4-10.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147-154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Sullivan, K., Cleary, M., & Sullivan, G. (2004). *Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla*. Tartu: AS Atlex.
- Terry, A. A. (1998). Teachers as targets of bullying by their pupils: A study to investigate incidence. *British Journal of Educational Psychology*, 68(2), 255-268.
- Tikk, S. (2017) Õpetajate kiusamine õpilaste poolt põhikoolide õpetajate näitel.

Özkiliç, R. (2012). Bullying toward teachers: An example from Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 47, 95-112.

Özkiliç, R., & Kartal, H. (2012). Teachers bullied by their students: how their classes influenced after being bullied?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 3435-3439.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kelly Sule,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Õpetajate arusaamad õpilastepoolse kiusamise kohta”, mille juhendaja on Kristi Kõiv reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kelly Sule

15.05.2019